

TÜRÜK

2021, Yıl/Year: 9, Sayı/Issue: 26, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received*: **24.05.2021**

Kabul Tarihi / *Date of Accepted*: **28.06.2021**

Sayfa / *Page*: 1-13

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / *Writer*:

Prof. Dr. Rezan Karakaş

Siirt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
Bölümü

rezankarakas@hotmail.com

Birsen Araz

Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

brsnaraz93@gmail.com

GELENEĞİN DÖNÜŞÜMÜ ÖRNEĞİ OLARAK DİJİTAL BİR KIRKLAMA: “YOUTUBE KIRKLAMASI”

Öz

Kırlama; doğumdan sonra bebeğin ve annenin bazı sembolik nesnelere, dua sözleri ve kalıp davranışlar eşliğinde törensel olarak yıkanmasıdır. Geçmişten günümüze Türk halk kültüründe sürdürülen bu geleneksel uygulama, iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle dijital ortamda da görünür hâle gelmiştir.

Bu çalışmada Türk halk kültüründe doğum sonrası geleneklerden biri olarak icra edilen “kırk çıkarma” ritüelinin dijital ortamdaki dönüşüm hikâyesi irdelenmiştir. Bu bağlamda sosyal medya uygulamalarından biri olan Youtube kanalında yer alan kırlama videolarının içerikleri analiz edilmiştir. Videolarda altın, para, tuz, şeker, pirinç, un, süt, ip, ayakkabı, kalem, makas, alyans, Kur'an-ı Kerim, tespih, pamuk, anahtar ve sabun gibi unsurların özenle seçilerek ilgili içeriğe dâhil edildiği tespit edilmiştir. Dijital kırlama içeriklerinde toplumsal hafızada yer alan unsurlara ek olarak ayrıca bireysel isteklerin temsil edildiği nesnelere de yer verilmiştir. Birçoğu genellikle genç anneler tarafından hazırlanan hareketli metinler, dijital izleyicinin beğenisine sunulmuştur.

Bu çalışmada geleneksel kültürde bebeğin kırk günlük süreyi tamamladığının işareti sayılan, bir tür arınma olarak kabul edilen kırlama töreninin dijital

ortamda çoğunlukla bireylerin eğlenmek, beğenilmek ve yorum almak beklentisiyle oluşturdukları bir araç hâline geldiği sonucuna varılmıştır. Sanal ortam kırklamalarında geleneksel kırklamanın icracısı olan “yaşlı kadın” imgesinin etkisinin azaldığı, onun yerini çoğunlukla genç ve bakımlı annelerin aldığı tespit edilmiştir. Öte yandan çeşitli istek ve beklentilerle hazırlanan içeriklerle -her ne kadar asıl amaç olmasa da- yüzyıllar öncesinden günümüze uzanan bir gelenek, nispeten geleceğe taşınmış, yeni nesillere aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal medya, dijitalleşme, Youtube, Youtube içerik üreticisi, kırklama ritüeli.

A DIGITAL MAKING FORTIES AS AN EXAMPLE OF TRANSFORMATION OF TRADITION: "YOUTUBE KIRKLAMASI"

Abstract

Making forties is the ceremonial washing of the baby and the mother after birth, accompanied by some symbolic objects, words of prayer, and type of behaviors. This traditional implementation, which has been carried out in Turkish folk culture from the past to the present, can be seen in the digital environment with the development of intercommunication technologies.

In this research, the transformation story of the “making forties” ceremony, which is performed as one of the post-natal traditions in Turkish folk culture, in the digital environment was studied. In this context, the contents of the videos about making forties on the Youtube channel, one of the social media applications, were analyzed. It has been identified that elements such as gold, money, salt, sugar, rice, flour, milk, rope, shoes, pen, scissors, wedding ring, The Holly Quran, rosary, cotton, keys and soap are carefully selected and included in the related content in the videos. Besides to the elements in the social memory, the contents of digital making forties also included objects showing individual desires. Moving texts, many of which were usually arranged by young mothers, were presented to the digital audience.

In this study, it was accomplished that making forties ceremony regarded as a kind of purification and considered as a sign that the baby has fulfilled the forty-day period in traditional culture, has become an implement that individuals mostly constitute in the digital environment with the hope of having fun, being liked and receiving comments. It has been determined that the effect of the image of the "old woman" who is the performer of the traditional making forties ceremony diminished in virtual environment making forties ceremonies, and it was generally replaced by young and well-groomed mothers. Moreover, with the contents prepared with various requests and expectations -although it is not the main intent- a tradition dating back centuries ago has been relatively moved to the future and handed on to new generations.

Key words: Social media, digitalization, Youtube, Youtube content producer, Making forties ritual

Giriş

İnsanoğlu sosyal bir varlıktır, bu yüzden sosyalleşme ihtiyacı hisseder. Konuşmak, anlatmak, iletişim kurmak, paylaşmak, dertleşmek gibi eylemler, insanoğlunun sosyal yönünün göstergeleridir. Birçok birey; geçmiş yıllarda ev, işyeri, tarla, bağ/bahçe, kahvehane, köy odaları, çay ocakları, sokak, kapı önü gibi somut mekânlarda farklı kişi/kişilerce bir araya gelerek sosyalleşmiştir. Oysaki günümüz toplumunda iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle sosyalleşme ortamlarında da ciddi değişiklikler olmuştur. 2000’li yıllardan sonra internet kullanımının yaygınlaşmasıyla gerçek dünyadan sanal âleme önce yavaş sonra hızlı bir şekilde evrilen insan, gönüllü veya gönülsüz olarak muhtelif sosyal medya platformlarının üyesi ve kullanıcısı olmak durumunda kalmıştır. Geline bu noktada küreselleşen ve dijitalleşen insan, yoğun bir kalabalığın içinde kendisini yapayalnız bulmuştur. Topluları alt üst eden hemen her yaşta bireyi fiziksel veya psikolojik olarak etkileyen dijitalleşmeyi fırsata çevirmek isteyen bazı insanlar, ünlü veya zengin olmanın yollarını da yine bu tür ortamlarda aramaya başlamıştır. Günümüzde dijital ortamlar; alışveriş yapmak, sohbet etmek, bilgi paylaşmak, öğrenmek/öğretmek vb. çok çeşitli amaçlarla kullanılmaktadır.

Günümüz toplumunda, özellikle de pandemi sürecinde “kültür” “gelenek”, “edebiyat”, “sanat” gibi unsurların da dikkate değer bir oranda dijitalleştiği görülmektedir. Masal, fıkra ve bilmece gibi halk edebiyatı mahsulleri, bir yandan modern çağın dinamikleri tarafından tarumar edilmiş öte yandan yine aynı eller tarafından tekrar diriltilecek sosyal medya ürünü hâline getirilmiş ve genç bireylerin kullanımına sunulmuştur. Sosyal medya ortamına evrilen geleneksel uygulamalardan biri de “kırk çıkarma” ritüelidir. Bu araştırmada Türk halk kültüründe doğum sonrası geleneklerden biri olarak icra edilen “kırk çıkarma” ritüelinin dijital ortamdaki dönüşüm hikâyesi irdelenmiştir. Sanal ortam kırklamalarından önce geleneksel kültürde icra edilen kırk çıkarma töreni ile “kırklı” kavramı hakkında bilgi verilmiştir.

Kırklı Kavramı ve Kırk Çıkarma Ritüeli

Hemen her kültürde insanoğlunun yaşamındaki ilk geçiş dönemi “doğum” olarak adlandırılır. Doğum anıyla dokuz ay boyunca yaşadığı ilk ülkesinden ayrılan insan, ölünceye kadar yaşamını sürdüreceği dünya topraklarına adım atar. Oldukça hızlı bir yolculukla gerçek dünyaya gözlerini açan bebeğin yeni yaşam alanına bedensel ve ruhsal yönden uyum sağlaması da anne başta olmak üzere diğer aile üyelerine düşer. İnsan veya insan dışı varlıklardan kaynaklanabilecek her türlü saldırıya karşı bebeğin doğumdan sonraki ilk kırk günlük süre içinde korunması da bu bağlamda önem arz eder. Malinowski de doğum öncesinde ve sonrasında, tehlikeleri uzaklaştırmak ve kötü büyülerini kovmak için çeşitli büyü ayinleri, arınma törenleri, yeni doğanın yüce güçlere ya da topluluğa tanıtıldığı toplu şenlikler ve eylemler olduğuna vurgu yapar (2000: 31). Genel olarak Türk halk kültüründe “kırklı” kavramıyla ilgili ritüel ve inanışların oluşmasında ve şekillenmesinde lohusalara musallat olduğuna inanılan ve onların ciğerini söküp götürdüğüne inanılan demonik bir varlığın önemli bir etkisi vardır (Karakaş, 2013: 63).

Çocuk, anne karnında iken anne ile aynı fiziksel fonksiyonları paylaşır; enerji için de durum hemen hemen böyledir. Annenin ve bebeğin enerjisi bir potada erimiştir. Oysaki çocuk doğduktan ve göbek bağı ile anneden ayrıldıktan sonra anneye olan fiziksel ve ruhsal paylaşımları da aniden

ortadan kalkar. Bu durum, hem bebek hem de anne üzerinde şok etkisi yaratır.”¹ Bir başka deyişle doğuma kadar dokuz ay boyunca anneye bir bütün olarak yaşayan bebeğin bir birey olarak dünyaya gelmesi, fiziksel ve ruhsal yönden anneden ayrılması, aslında aileler için sevindirici olsa da bebek için oldukça dramatik bir durum yaratır. Çünkü doğumdan sonra bebek, daha önce kordon bağıyla rahat rahat aldığı besini, annesinin memesinden kendi çabasıyla emerek almak zorunda kalır. Öte yandan bebek, rahim içindeki rahatlığın yerini, anne kucağı ve dokunuşları ile karşılamaya çalışarak bir tür teselli bulur. Birçok kültürde bebeğin dünyaya alıştığı bu süreç, kutsal “kırk” sayısı ile sınırlanmıştır. Kırk günlük sürenin bitimi, aynı zamanda annenin doğum sonrası kanamalarının sonlandığı, hamilelik ve doğum sonrası değişen vücut yapısının toparlandığı anlamına da gelir.

Doğumdan sonraki ilk kırk günlük süreçte anne ve bebeğin bedensel ve ruhsal yönünden korunmasına farklı kültürlerde de rastlanır. Örneğin; “yoga yapanlarca doğumdan sonraki ilk kırk gün içinde bebeğin anneye ve onun enerjisiyle kalması gerektiği belirtilir. Çocuk, bu süreçte odada yalnız bırakılmaz. Annenin bir vesileyle odadan ayrılması gerekirse o zaman babanın veya bebeğe karşı sevgi ve destek sunan birinin çocuğun yanında kalması gerektiği söylenir. Birçok kültürde yeni doğum yapmış kadınlara ayrıcalık verilir, saygı gösterilir. Eşi, ailesi ve arkadaşları tarafından ev işleri ve çocuk bakımı hususlarında ona çeşitli destekler sağlanır. Günümüzde doğum anı ve doğum sonrası dönemde kutsal bir atmosfer yaratan ve ailelere yardımcı olan iyi eğitimli ‘doğum koçları’ bulunmaktadır” (URL11). Türkiye’de doğum koçluğu sertifikası veren bazı eğitim kurumları vardır. Türkiye’de bu eğitimi alan ve “doğum koçu”, “doğum destekçisi”, “doula” gibi adlarla anılan bireylerin hamilelik döneminde ve sonrasında anneye profesyonel olarak hizmet vermesi beklenmektedir. Doğum koçluğu hizmeti belirli bir ücret karşılığı yapıldığı ve henüz günümüz Türkiye’sinde yaygınlaşmadığı için bebek sahibi olan ailelere geçmişte olduğu gibi bugün de çoğunlukla yakın akrabalar yardımcı olmaya çalışmaktadır. Aslında Türk halk kültüründe asırlardır anneanne/babaanneler, bir tür doğum koçu vazifesini üstlenmiş durumdadırlar. Onlar, lohusalık dönemindeki annenin aşırı sıcak ve soğuktan korunması, beslenmesi, görünen veya görünmeyen varlıklara karşı korunması gibi hususlarda sorumluluk üstlenmişlerdir.

“Kırk, yarı kırk, kırklı olmak, kırkı çıkmak, kırklamak, kırkını çıkarmak; halk inanışlarında çok geniş bir coğrafi alana yayılmıştır. Kırk kavramı, dili Farsçanın tesirinde kalmış Türk kesimlerinde de aynı mahiyeti ile yaşamaktadır (Kalafat, 1999: 95).

Türk halk kültüründe doğumdan sonraki 40 günlük süreci yaşayan anne ve bebek için “kırklı” tabiri kullanılır. Kırk gün boyunca anne ve bebeğin aile üyeleri dışında başkalarının görülmemesine özen gösterilir. Bu sürenin bitimi “kırk çıkarma” veya “kırkını dökme” eylemiyle tamamlanır. Kırklama; bebeğin ve annenin bazı sembolik nesnelere, dua sözleri ve bazı kalıp davranışlar eşliğinde törensel olarak yıkanması olarak tanımlanabilir. Bebeğin ve annenin kırkları; genellikle mahalle ebesi, yaşlı bir kadın, anne ya da kayınvalide tarafından çıkarılır. “Kırk çıkarma” eyleminin gerçekleşmesiyle aile üyeleri rahatlar. Artık anne yalnız kalabilir, rahatça uyuyabilir, bebeğiyle birlikte gezmeye çıkabilir (Karakaş, 2013: 69). Kırklama töreni sulu ve susuz yapılabilir. Suyu yapılan kırklama, Anadolu’nun muhtelif yerlerinde bazı ufak tefek farklılıklarla uygulanmaktadır.² “Beşiğin altına bir döşek yerleştirilir. Köyün ileri gelen kadınlarından ikisi, beşiğin sağına ve soluna oturur. Sağdaki kadın başı kibleye gelmek şartıyla çocuğu kucağına alarak ‘*Sallû salavat, sallû Muhammet, diyenin akıbeti hayrolsun.*’ der

¹ Anneden ayrılan bebeğin yaşadığı travma ile ilgili olarak bak.: (Rank, 2001).

² Diyarbakır yöresinde yapılan kırklama töreni için bak.: (Karakaş, 2013).

ve çocuğu beşiğin altından soldaki kadına yuvarlar. Soldaki kadın, çocuğu hemen beşiğin altından sağdaki kadına yuvarlar. Çocuk üç kez bu biçimde yuvarlandıktan sonra, kırklama sona ermiş olur” (Örnek, 1977: 147).

Türk halk kültüründe sürdürülen kırklama töreni, salt bir yıkanma işleminden ibaret değildir. Sıra dışı bir yıkanma olan ve özel bir amaç için yapılan bu yıkanma eyleminde kullanılacak suya birtakım hayvansal/bitkisel ürünler veya kült unsurları eşlik eder. Geleneksel kültürde kırklama suyuna, yöreden yöreye değişmekle beraber, genel olarak 40 taş başta olmak üzere altın, gümüş, para, anahtarlık, tarak, iğne, arpa, buğday, darı, mısır, yumurta, kekik, üzerlik, çörekotu gibi unsurlardan birkaçı katılır.

Kırklamanın esas unsurlarından biri de söz kültürüyle ilişkilidir. Kırklama işleminin bitiminde kullanılan sözlerle kırk günün tamamlandığının işareti verilir. Örneğin Diyarbakır yöresinde “*Kedinin, köpeğin, kurdun, kuşun kırkı kendine, bizimki de bize.*” (Karakaş, 2013: 70) denilerek görünen görünmeyen tüm varlıklara bebeğin kırkının çıktığının duyurusu yapılır. Kırklama sayesinde bebeğin yeni konumu belirlenir; bu sayede hem bebek hem de anne, “kırklı” tanımlamasından ve bu ifadeden kaynaklı her türlü tehlikeden sıyrılmış olur.

Modern kültür, bir yandan geleneksel olanın kaybolmaya yüz tutmasına sebep olmuş öte yandan dijitalleşmenin ve internet kullanımının artmasıyla sözlü kültürde var olan bazı uygulamalar, sanal mecralarda yer almaya başlamıştır. Bu bağlamda geleneksel kültürde geçmişten günümüze sürdürülen ve azalarak da olsa günümüze kadar devam eden³ “kırk çıkarma” töreni, günümüz iletişim teknolojilerini kullanan bazı bireylerin ilgisini çekmiştir. Bu kapsamda dijital ortamlarda muhtelif kırklama törenine yer verilmiştir. Bu çalışma, amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenmiş Youtube kanalında dijital okura sunulmuş on video ile sınırlandırılarak gerçekleştirilmiştir.

Kırklama Törenine Yer Veren Youtube Videoları

4 dakika 26 saniyeden oluşan 1. video, 2 Mayıs 2020 tarihinde “Cananca” kanalına (URL1) yüklenmiştir. 26.082 kez izlenen ve 13 yorum alan video, 241 kişi tarafından beğenilmiş, 4 kişi tarafından ise beğenilmemiştir. Bebeğin yıkanmasına yer verilmeyen videoda bebeğin hatıra fotoğraflarının çekileceği dile getirilmiştir. Annenin internet ortamında yaptığı araştırmalar sonucu hazırlanan içerikte nazar boncuğu, taş, altın, alyans, pirinç, çiçek, tuz, para, şeker, kalem, makas, tespih, anahtar, yumurta, Kur’an-ı Kerim, pamuk, un, ip, gül suyu, kahve, buğday ve sabun kullanılmıştır.

“Makyaj Ruhun Gıdası” kanalına (URL2) 12 Ağustos 2020 tarihinde yüklenen 2. video, 10 dakika 12 saniyeden oluşmaktadır. 35.517 kez izlenen ve 136 yorum alan video, 643 kişi tarafından beğenilmiş, 50 kişi tarafından ise beğenilmemiştir. Videoda araştırmalar sonucunda kırk uçurmanın eski Türk geleneklerine kadar dayandığı bilgisine ulaşıldığı ayrıca komşulardan da bilgi alındığı söylenmiştir. Baba tarafından kırk taş, kırk İhlas okunarak suyun içine atılmış ve bebeğin

³ 19 Ocak 2021 tarihli Kanal D Ana Haber Bülteni’nde Bolu’nun Abant ilçesine kırklı bebekleriyle giden çift, kırk sayısı şeklinde şişirilmiş balonları havaya atarak, bebeklerinin kırkını çıkardıklarını ve artık rahat rahat gezebileceklerini dile getirmiştir

yıkanacağı ifade edilmiştir. Ritüelde nazar boncuğu, taş, altın, alyans, pirinç, çiçek, tuz, para, şeker, kalem, makas, tespih, anahtar, yumurta, Kur'an-ı Kerim ve ayakkabı kullanılmıştır.⁴

16 Aralık 2020 tarihinde “Asıl Bebek” kanalına (URL3) yüklenen ve 1 dakika 38 saniyeden ibaret olan 3. video, 85 kez izlenmiş ve 22 defa beğenilmiştir. Kırklama töreninde nazar boncuğu, taş, altın, alyans, pirinç, çiçek, para, kalem, makas ve çörek otu unsurlarına yer verilmiştir. Yıkanma öncesinde bebeğin güzel bir hayatı olması için dua edilmiş ancak yıkanma görüntülerine yer verilmemiştir.

26 Kasım 2020 tarihinde “Seda ile Güneşli Günler” kanalına (URL4) yüklenen, 6 dakika 17 saniyeden oluşan 4. video; 177 kez izlenmiş, 6 kişi tarafından beğenilmiş ve 1 kişi tarafından beğenilmemiştir. Anı bırakmak ve kırklamaya yönelik fikir vermek amacıyla oluşturulduğu söylenen videoda içeriğin hazırlanmasında internet araştırmasına başvurulduğu dile getirilmiştir. İçerikte nazar boncuğu, taş, altın, alyans, pirinç, çiçek, tuz, para, şeker ve pamuk unsurundan istifade edilmiş ayrıca bebeğin altın bilekliği ile anneye ait Ay'ı temsil eden güneş figürlü gümüş bir kolye ucu da unsurlara eklenmiştir.

12 Nisan 2020 tarihinde “Büşra & Adebayo” kanalına (URL5) yüklenen 9 dakika 30 saniyelik 5. video; 7324 kez izlenmiş ve yedi kez yorumlanmıştır. 44 kişi tarafından beğenilen, 2 kişi tarafından ise beğenilmeyen metinde bebek, anne ve babanın iş birliğiyle yıkanmıştır. Babanın yabancı uyruklu olduğunun görüldüğü bu videoda nazar boncuğu, taş, altın, alyans, pirinç, çiçek, tuz, şeker, makas, tespih, anahtar, Kur'an-ı Kerim ve süt unsurlarına yer verilmiştir. Küçük bir kovaya bırakılan taş, altın, alyans, süt, tuz, şeker, pirinç, nazar boncuğunun üzerine bir miktar su eklenmiş ve bu su, bebeğin üzerine dualarla dökülmüştür.

2 Temmuz 2018 tarihinde “Renkli El İşi Dünyası” kanalına (URL6) yüklenen ve 2 dakika 12 saniyeden ibaret olan 6. video 123.738 kez izlenmiştir. 89 kişi tarafından yorumlanan video, 280 kişi tarafından beğenilmiş, 95 kişi tarafından beğenilmemiştir. Ritüel esnasında “kırk kaşık su” motifine ve uygulamanın yöreselliğine vurgu yapılmıştır. Uygulamada nazar boncuğu, pirinç, alyans, tuz, tespih, anahtar ve ayakkabı unsurlarına yer verilmiş, ancak tüm bu sembolik nesnelere törende yer alma nedenleri izah edilmemiştir.

5 Ağustos 2017 tarihinde “Ercan Kara” kanalına (URL7) yüklenen 7. video, 9 dakika 13 saniyeden oluşmaktadır. 173.474 kez izlenen, 191 kişi tarafından beğenilen, 153 kişi tarafından beğenilmeyen video yorumlara kapatılmıştır. Yaşlı bir kadın tarafından yıkanan bebeğin bu özel banyosunda nazar boncuğu, taş, altın, alyans, çiçek, kalem ve buğday unsurlarına yer verilmiştir. Bu sembolik nesnelere, dualar eşliğinde suyun içine konulmuş daha sonra da nesnelere, tekrar süzgeçten geçirilerek bebeğe dökülmüştür. Video içeriğinde aynı zamanda bebeğin eline üç kez kalem tuturulmuştur.

7 Aralık 2020 tarihinde “Almina Dilara Göker” kanalına (URL8) yüklenen 8. video, 10 dakika 26 saniyeden oluşmaktadır. İçerik; 314 kez izlenmiş, iki defa yorumlanmış ve 13 kişi tarafından beğenilmiştir. Yıkanma öncesi kırk İhlas eşliğinde kırk taş, suya atılmış ve bebek ebeveynleri tarafından yıkanmıştır. Metinde nazar boncuğu, taş, altın, alyans, pirinç, çiçek, tuz,

⁴ Yumurta yerine ona benzer bir pembe kapak kullanıldığı dile getirilmiştir.

para, şeker, kalem, makas, tespih, anahtar, yumurta, Kur'an-ı Kerim, pamuk, un, ip, kahve ve sabun unsuru kullanılmıştır. Kovanın içine tuz, altın, nazar boncuğu ve gül suyu konulduktan sonra bebeğin yıkanma aşamasına geçilmiştir. Yıkama işlemi boyunca çeşitli sureler anne tarafından okunmuştur. Bebek yıkanırken son aşamada malzemeler, süzgecin içine konulmuş ve bu süzgeçten geçirilen su, bebeğin üzerine dökülmüştür. Yıkama sırasında anne ve baba tarafından “*Su aşağı Dilasu yukarı.*” diye dua edilmiştir. Kırklama sonrası bebeğin görünen ve görünmeyen bütün belalardan kurtulduğu ifade edilmiştir.

19 Aralık 2020 tarihinde “Merve Turgut Yılmaz” kanalına (URL9) yüklenen 9. video, 3 dakika 59 saniyeden ibarettir. 74 kez izlenen ve beş kişi tarafından yorumlanan bu video 13 kez beğenilmiştir. İnternette yapılan araştırmalar sonucunda gerçekleştirilen kırklama töreninde annenin de kırkının çıkarılacağı ve bebeğin gezmeye götürüleceği bilgisi eklenmiştir. Ritüelde nazar boncuğu, taş, altın, alyans, pirinç, çiçek, tuz, para, şeker, kalem, makas, tespih, anahtar, yumurta, gül suyu ve çörek otu unsurlarına yer verilmiştir. Törende “kırk tas su” motifine vurgu yapılmıştır.

9 Eylül 2020 tarihli 3 dakika 34 saniyeden oluşan 10. video,⁵ “Gülbahar Bilen” kanalına (URL10) yüklenmiştir. 216 kez izlenen bu içeriğin iki kez yorumlandığı dokuz kişi tarafından beğenildiği bir kişi tarafından ise beğenilmediği görülmektedir. Uygulamada bebek, anne ve anneannenin işbirliğiyle yıkanmıştır. Küçük bir kovaya kırk taş, nazar boncuklu altın, çiçek yaprakları ve kırk kaşık su konulmuş; yıkanmanın sonunda bu su, çocuğun üzerine dökülmüştür. Bu sırada ‘*Su aşağı su yukarı.*’ sözleri eşliğinde “*Boyun boylansın, soyun soylansın, vatana millete hayırlı, sağlıklı bir evlat olasın.*” diye dua edilmiştir. Metinde annenin de kırkının çıkarılacağına değinilmiş; kırk uçurmak için anneanne, babaanne, akraba veya komşuya gidilebileceği söylenmiştir.

“Dijital kırklama” videolarında kullanılan unsurlarla ilgili olarak tespit edilen veriler tablolu’de gösterilmiştir:

Tablo 1: Kırk Çıkarma Videolarında Kullanılan Unsurlar:

Unsurlar	Videolar										Toplam
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	
Nazar boncuğu	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	10
Taş	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	9
Altın	✓	✓	✓	✓	✓	—	✓	✓	✓	✓	9
Pirinç	✓	✓	✓	✓	✓	✓	—	✓	✓	✓	9
Alyans	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	—	9
Çiçek	✓	✓	✓	✓	✓	—	✓	✓	✓	✓	9

⁵ Bu video içeriğinin yayından kaldırıldığı (29.05.2021 tarihinde) tespit edilmiştir.

Tuz	✓	✓	—	✓	✓	✓	—	✓	✓	✓	8
Para	✓	✓	✓	✓	—	—	—	✓	✓	✓	7
Şeker	✓	✓	—	✓	✓	—	—	✓	✓	✓	7
Kalem	✓	✓	✓	—	—	—	✓	✓	✓	—	6
Makas	✓	✓	✓	—	✓	—	—	✓	✓	—	6
Tespîh	✓	✓	—	—	✓	✓	—	✓	✓	—	6
Anahtar	✓	✓	—	—	✓	✓	—	✓	✓	—	6
Yumurta	✓	✓	—	—	—	—	—	✓	✓	✓	5
Kur'an-ı Kerim	✓	✓	—	—	✓	—	—	✓	—	—	4
Pamuk	✓	—	—	✓	—	—	—	✓	—	✓	4
Un	✓	—	—	—	—	—	—	✓	—	✓	3
İp	✓	—	—	—	—	—	—	✓	—	—	2
Ayakkabı	—	✓	—	—	—	✓	—	—	—	—	2
40 kaşık su	—	—	—	—	—	—	—	—	—	✓	2
Gül suyu	✓	—	—	—	—	—	—	—	✓	—	2
Kahve	✓	—	—	—	—	—	—	✓	—	—	2
Buğday	✓	—	—	—	—	—	✓	—	—	—	2
Sabun	✓	—	—	—	—	—	—	✓	—	—	2
Çörekotu	—	✓	—	—	—	—	—	—	✓	—	2
Süpürge sapı	—	—	—	—	—	—	—	—	—	✓	1
Süt	—	—	—	—	✓	—	—	—	—	—	1
Toplam	22	17	9	10	13	8	7	20	16	13	135

Tablo 1 incelendiğinde 10 videoda 27 farklı unsur kullanıldığı görülmüştür. Youtube kırklama videolarında en fazla 22 (1. video), en az 7 unsura (7. video) yer verilmiştir. Altın, para, tuz, şeker, pirinç, un, süt, ip, ayakkabı, kalem, makas, alyans, Kur'an-ı Kerim, tespih, pamuk, kahve, anahtar ve sabun gibi unsurlarla “kırklama töreni” görsel bir şölene dönüştürülmüştür. Unsurların büyük bir bölümü videolarda ortaktır, az sayıda unsur ise belirli bazı videolarda kullanılmıştır. Bu öğelerin her

birinden bebeklerin gelecek yaşamlarına yönelik iyi temennilerin göstergesi olarak istifade edilmiştir.

Video içerik hazırlayıcıları,⁶ genellikle videolarda yer alan unsurların her birinin neyi temsil ettiğine yönelik açıklamalarda bulunmuştur. Nazar boncuğu, 10 videonun tamamında bebeğin nazardan korunması amacıyla kullanılmıştır. Nazardan koruyucu olduğuna inanılan, takı ve süs eşyası olarak kullanılan nazar boncuğu; geleneksel kırklama töreninde kullanılmaz. Oysaki dijital kırklamalarda nazar boncuğundan videoların başat nesnesi olarak istifade edilmiştir. Bu durum, içerik hazırlayanların “nazar boncuğunun anlamsal zenginliğinden azami ölçüde yararlanma isteklerinden kaynaklanmıştır.

Taş unsurundan bebeğin gelecek yaşamında güçlü, kuvvetli, sağlıklı bir birey olması için faydalanılmıştır. Videolarda taş unsuru ile “kırk” formel sayısı arasında ilişki kurulmuş ve bu yüzden sekiz videoda taş ve farklı bazı unsurlarla kırk sayısının tamamlanmasına çalışılmıştır. 5. videoda kullanılan taş sayısı hakkında bilgi verilmemiş, 4. videoda taş bulunmadığı için onun yerine kırk nohut; 9.videoda ise kırk fasulye tanesi kullanılmıştır. İçerikte ayrıca kırk sayısına ulaşmak için sembolik malzemeler kullanılabileceği vurgulanmıştır.

Ritüelin önemli unsurlarından olan altın; dokuz videoda “yüzük, çeyrek/yarım altın, kolye ucu” şeklinde kullanılmıştır. Bunların tamamında altın, kırklama suyunun içine konulmuştur. Yedi videoda altından bebeğin ömrünün ve bahtının güzel olması için istifade edilmiştir. 4. videoda içerik hazırlayıcı, altının ritüeldeki kullanımı hakkında bilgisi olmadığını belirtmiştir. 5. videoda ise altın ile zenginlik arasında ilgi kurulmuş, altından yapılan alyansla “bağlılık” kavramı ilişkilendirilmiştir.

Genellikle Türk halk kültüründe bazı yiyecek ve içecekler, derin anlamlar barındırır. Bunlar arasında nazardan koruyucu olarak bilinen tuz ile geçiş törenlerinde sıklıkla karşımıza çıkan şeker oldukça önemlidir. Dijital kırklama örneklerinin bazılarında kültürel yaşamda önemli anlamsal değerlere sahip olan tuzdan farklı amaçlar doğrultusunda istifade edilmiştir. Videolarda bu unsurdan bebeklerin iyi bir yaşam sürmesinin tezahürü olarak yararlanılmıştır. Tuz, 2. videoda bebeğin büyüdüğü zaman terlememesi; 4. videoda terinin kokmaması; 5. videoda ise tadı tuzu olması amacıyla kullanılmıştır.

Kırklama videolarında “şeker, un, pirinç, buğday, yumurta ve çörekotu” gibi hayvansal/bitkisel unsurlara da başvurulmuştur. Şekerden, bebeğin tatlı dilli, güler yüzlü olması; pirinçten, yaşamının bereket dolu geçmesi için yararlanılmış; un ise uzun bir ömür sürmesi ak saçlı dede/nine olması temennisinin izdüşümü olarak ritüellerde kullanılmıştır. Sadece 5. videoda yer alan süttten bebeğin beyaz tenli olması isteğinin sembolik nesnesi olarak istifade edilmiştir.⁷ Ritüellerde yumurtadan sağlık; buğdaydan bolluk ve bereket isteğinin tezahürü olarak yararlanılmıştır. Türk halk kültüründe her türlü derde deva olarak bilinen çörekotundan sanal ortam kırklamasında, sağlık, huzur ve bereketin dışavurumu olarak istifade edilmiştir. Yalnızca iki videoda yer alan kahveyle kırk yıl hatırı olan dostluklara vurgu yapılmıştır.

⁶ “Video içerik hazırlayıcısı” sözcüğü, yabancı kökenli “youtuber” sözcüğü yerine kullanılmıştır.

⁷ Beşinci videoda kırklanan bebeğin babasının zenci olduğu görülmektedir.

Sanal ortamda yapılan kırklamalarda dinî unsurlardan da istifade edilmiştir. Ritüellerde kullanılan Kur'an-ı Kerim ve tespihle bebeklerin ilim irfan sahibi, ahlaklı ve dini bütün bireyler olmalarına yönelik arzular yansıtılmıştır. 2. videoda bebeğin kaderinin güzel olmasına destek sunacağı vesilesiyle Kur'an-ı Kerim'e yer verildiği dile getirilmiştir.

Videolarda yer alan pamukla bebeklerin pamuk kalpli olmaları; çiçek, gül suyu ve yapraklarla ise bebeklerin güzel kokmaları temenni edilmiştir. İçeriklerde dikkati çeken unsurlardan biri de "kırk kaşık su" motifidir. Bu motif, su ile kırk sayısının bütünleşmesini sağlayan kilit unsurlardan biri olarak ritüellerdeki yerini almıştır. Kırk sayısının tamamlanması hususunda kaşık yerine süzgeç figüründen destek alınmıştır.

Dijital kırklama töreninde gündelik yaşamda kullanılan ve belirli bir amaca hizmet eden bazı nesnelere anlamsal katmanlarından yararlanılmış; bu bağlamda videolarda "para, anahtar, sabun, süpürge, kalem, ayakkabı ve ip" sembollerine yer verilmiştir. Gündelik yaşamın ve aynı zamanda dijital kırklamanın temel unsurlarından biri olan para, bebeğin ömrü boyunca bol, hayırlı kazançlar elde etmesi için törende kullanılmıştır. 9. videoda bebeğin elinin açık olması için bozuk para kullanıldığına değinilmiştir. Anahtarla zorlukların üstesinden gelme, yuvaya bağlılık, ev/araba sahibi olma gibi istekler dışa vurulmuştur. Her türlü maddi kirden arındıran sabunla bebeğin tertemiz bir alın yazısı olması isteği yansıtılmıştır. Süpürge ile bebeğin her tür hastalık ve kötülüklerden uzak kalmasının isteği dışa vurulmuştur. Kalem sembolü ile bebeğin gelecek yaşamında ilim irfan sahibi olması, okuma ve yazmayı sevmesi arasında ilişki kurulmuş; makas sembolü ile de ileri görüşlülük, meslek sahibi olma temenni edilmiştir. Bebek ayakkabısı, "hayırlı yol" kavramıyla ilişkilendirilmiş; kız bebeklerin kırklamasında özel olarak kullanılan ipe bebeğin saçlarının uzun olması isteği dile getirilmiştir.

Yukarıda belirtilenlerden yola çıkarak geleneksel kültürde yapılan kırklama ile dijital ortamda yapılan kırklama arasındaki benzerlikler hakkında şunları söyleyebiliriz:

Geleneksel kültürde bebeğin ve annenin doğumdan sonra geçirdikleri sürenin toplamı olan "kırk" sayısına vurgu yapılır. Kırklama suyuna "kırk tası ile bebeğe/anneye su dökme", "yumurta kabuğuyla kırk kez su boşaltma", "kırk dişli tarak atma", "kırk taş atma" vb. uygulamalara önem verilir. Dijital ortamda yapılan bazı kırklamalarda da "kırk kaşıkla su alma", "suyu süzgeçle dökme", "suyun içine kırk taş bırakma" gibi uygulamalarla "kırk" formel sayısına atıfta bulunulmuştur. Hem geleneksel hem de dijital kültürde yapılan kırklama ritüelinde "dua" unsurunun önemli olduğu görülmektedir. Her iki kültürel faaliyette de özellikle "İhlas suresi" okunmakta ve bazı hayvansal/bitkisel ürünlerden veya kült unsurlarından yararlanılmaktadır.

Geleneksel kültürde yapılan kırklama ile dijital ortamda yapılan kırklama arasındaki farklılıklar ise aşağıda maddeler hâlinde tespit edilmiştir:

1. Geleneksel kültürde kırklama, bebeğin anneanesi veya babaanesi tarafından yapılır. Geleneksel kırklamada annenin kırklı olduğu için bebeği yıkaması uygun görülmez. Dijital ortamda yapılan kırklama ise çoğunlukla bebeğin ebeveynleri tarafından özellikle de anne tarafından gerçekleştirilmiştir. Geleneksel kırklama ritüelinde kırk çıkarma uygulamasına bebeğin babası katılmaz. Dijital ortamdaki bebek kırklamalarının bazılarında "baba" figürünün de yer aldığı görülür.

3. Geleneksel kültürde yapılan kırklamaya dair bilgiler nesilden nesile aktarılarak öğrenilir. Dijital ortamda yayınlanan kırklama ritüellerinde kırklamaya yönelik bilgilerin büyük ölçüde internet ortamından araştırılarak öğrenildiği görülmektedir.

4. Geleneksel kültürde kırklama ritüeli aile arasında yapılır. Bu ritüele -zorunluluk olmadığı müddetçe- dışarıdan biri çağrılmaz. Oysaki dijital ortam kırklaması, herkese açık olarak gerçekleştirilmektedir.

5. Geleneksel kırklama, anne ve bebeğin psikolojik açıdan rahatlamasını sağlar. Bir zorunluluğun gereği yapılan kırklama töreninde eğlence amacı güdülmez. Dijital ortam kırklamalarının ise çoğunlukla hoşça vakit geçirme, hatıra bırakma ve eğlenme amacıyla hazırlandığı -içerik hazırlayıcıların bir kısmı tarafından- dile getirilmiştir. Bu içeriklerde her ne kadar ifade edilmemiş olsa da farklı bazı beklentilerin de söz konusu olduğunu burada belirtmek gerekir.⁸

6. Geleneksel kültürde yapılan kırklama töreninde annenin kırkının çıkarılması da en az bebeğin kırkı kadar önemsenir. Dijital ortamda yapılan kırklamada ise bebeğin kırkının çıkarılmasına odaklanılmış, annenin kırkının çıkarılmasına ise sadece bazı videolarda değinilmiştir.

7. Geleneksel kültürde yapılan kırklama töreninde “taş, altın, buğday, arpa, yumurta, tuz, yüzük, tarak” gibi unsurlardan birkaçı kullanılır. Dijital ortamda yapılan “kırklama ritüeli”nde videoların izlenme oranını arttırmak ve ritüeli bir “parti” havasına sokmak endişesiyle kullanılan unsurların sayısı arttırılmıştır. Kırklama törenindeki bazı unsurların Türk halk kültüründeki simgesel anlamlarının dışında video çekimini yapan kişilerin bireysel istek ve beklentilerinin sembolü olarak ritüelde yer aldıkları görülmektedir.

8. Geleneksel kültürde yapılan kırklama, kaybolmaya yüz tutan geleneklerden biridir. Oysaki dijital ortamda yapılan “kırklama” töreni ise internet kullanımının yaygınlaşmasıyla eş zamanlı olarak ortaya çıkmıştır. İnternet ortamında yer alan kırklama içerikli videoların çoğu, 2020 yılında yayınlanmıştır.

9. Geleneksel kırklamada “doğal” olan ritüeller, dijital kırklamada yerini “yapay” olana bırakmıştır. *tmenliler Albümü*. (1848-1937). İstanbul: Türkiye Basımevi.

Sonuç

Geleneksel kültürde kırklama; bilge kişi kimliğindeki bir rehber (anneanne/babaanne) tarafından gerçekleştirilir oysaki sosyal medyada kırklama törenine dair video içerikleri çoğunlukla genç bir anne tarafından hazırlanmıştır. Geleneksel kültürde aile içi bir etkinlik olan “kırklama” dijital ortamda “herkese açık” olarak gerçekleştirilmektedir. İnternet toplumu, toplumsal değerlerde ve bireylerin yaşamı anlama ve yorumlamalarında önemli değişiklikler yaratmıştır. Bu bağlamda Youtube kırklamaları, özel hayatın sınırlarının ne denli genişlediğinin göstergesi, aynı zamanda geleneksel uygulamaların değişim ve dönüşümünün bir örneği olarak okunabilir.

Genel olarak doğumdan sonraki ilk kırk günlük sürenin tehlikelerle dolu olduğuna inanılır. Bu yüzden doğumdan sonraki kırk günün tamamlanması dört gözle beklenir. Kırklamanın yapılması,

⁸ Bu araştırmada dijital ortamda yapılan kırklamaların yapılış amaçları hakkında derin analizler yapılmamış; sanal ortam kırklamalarının açık ve örtük amaçları vs. irdelenmemiştir.

bebek ve annenin koruma altına alındığının göstergesi sayılır. Oysaki dijital kırklamalarda böyle bir inanışın varlığından söz edilmemiştir. Dijital ortam kırklamalarında kullanılan unsurlar, geleneksel kültürden alınmıştır ancak bu unsurlara çağın beklenti ve ihtiyaçları doğrultusunda çeşitli anlamlar yüklenen yeni figürler eklenmiştir. Kahvenin kırklama videolarında kullanılması, bu kapsamda değerlendirilebilecek bir örnektir. Youtube kırklamalarının dikkat çeken en önemli yanı, içeriklerde oldukça zengin ve abartılmış düzeyde muhtelif kırklama unsuruna yer verilmesidir. Geleneksel kültürde simgesel anlamı olan ve bir kısmı kırklama töreninde yer almayan nesnelere, dijital kırklama videolarına dâhil edilmiş; kısacası içeriklerin izlenme ve beğenilme oranlarının artması için yoğun bir çaba gösterilmiştir.

Kırklamaya yönelik bilginin öğrenildiği ve öğretildiği internet ortamının bu yönüyle aynı zamanda geçmişin geleceğe eklenildiği bir alan olduğu düşünülebilir. Yeni yaşam tarzından ilham alan Youtube kırklama törenleriyle kaybolmaya yüz tutan ve yeni nesillerce bilinmeyen bir gelenek, yeni bir bağlama, dijital ortama uyarlanmıştır. Youtube kırklamaları aracılığıyla doğal ev ortamında ve sınırlı sayıda aile üyeleriyle gerçekleştirilen bir gelenek, değişen yaşam koşullarına bağlı olarak dijital ortama evrilmiş, adeta yeniden üretilmiştir. Youtube kırklamaları, geleneksel olandan yola çıkılarak hazırlanmış ancak farklı amaçlarla icra edilmiştir. Dijital ortamda yeni bir bağlamda üretilen ve “kırklama” teması ekseninde hazırlanan içerikler, popüler kültürün bir aracı hâline getirilmiştir. Her ne kadar geleneksel kültürdeki kırklamayı bire bir yansıtmaya da dijital ortamda yapılan kırklamayla somut olmayan bir kültürel miras, kayıt altına alınmış ve gelecek nesillere -kısmen de olsa- aktarılmış veya hatırlatılmıştır. Ancak dijital ortam kırklamalarının hiçbiri, böyle bir amaç için tasarlanmamıştır.

Folklorun dinamik yapısı gereği değişikliklere açık olduğu gerçeği yadsınamaz. “Dijital kırklama” törenleri, eski bağlamından ayrılıp çağın ihtiyaç ve beklentileri ölçüsünde güncellenerek popüler kültüre yaklaşan bir folklor uygulaması olarak görülebilir. Youtube kırklamalarının geleneksel kırklama törenlerine yönelik kültürel bellek aktarıcısı olma görevini tam olarak yerine getirdiği söylenemez. Fakat bu uygulamalar, ticarî kaygı veya reklam gibi hususlar bir yana bırakılırsa folklorun gelecek kuşaklara kendini hatırlatması olarak algılanabilir.

Kaynaklar

- Kalafat, Yaşar (1999). *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Karakaş, Rezan (2013). *Diyarbakır’da “Kırlı” Kavramı ve “Kırk Çıkarma” Etrafında Oluşan İnanış ve Uygulamalar*, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı: 33 Sayfa: 59 -75
- Malinowski, Bronislaw (2000). *Büyü, Bilim ve Din*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Örnek, Sedat Veyis (1977). *Türk Halk Bilimi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, Ankara.
- Rank, Otto (2001). *Doğum Travması*, Çeviren: Sabir Yücesoy, Metis Yayınları, İstanbul.
- Schimmel, Annemarie (2000). *Sayıların Gizemi*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

İnternet Kaynakları

- URL1: 1.video / <https://www.youtube.com/watch?v=1QNsOeFH0L8> (Erişim Tarihi: 30.12. 2020)
- URL2: 2.video / <https://www.youtube.com/watch?v=wclq7avkpCE&t=106s> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)
- URL3: 3.video / <https://www.youtube.com/watch?v=BR8cqycjjPs> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)
- URL4: 4.video / <https://www.youtube.com/watch?v=iXHxurIOfj8&t=302s> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)
- URL5: 5.video / <https://www.youtube.com/watch?v=p0fYVHlfpIlg&t=362s> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)
- URL6: 6.video / <https://www.youtube.com/watch?v=asmyEInvO7s> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)
- URL7: 7.video/ <https://www.youtube.com/watch?v=1ddW0GRe3qA&t=491s> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)
- URL8: 8.video/ <https://www.youtube.com/watch?v=FzuJZhlnzwk&t=1s> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)
- URL9: 9.video/ https://www.youtube.com/watch?v=nldk27_JeGY&t=1s (Erişim Tarihi: 30.12.2020)
- URL10: 10.video/ <https://www.youtube.com/watch?v=XsQbYP7wbp0> (Erişim Tarihi: 30.12. 2020)
- URL/11: http://www.kundaliniwomen.org/pregnancy_pages/40_days.html (Erişim Tarihi:15.01 2021)